

Jezik Šenoina romana "Zlatarovo zlato"

Puljić, Antonela

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:642315>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

ANTONELA PULJIĆ

JEZIK ŠENOINA ROMANA „ZLATAROVO ZLATO“

Završni rad

Pula, prosinac, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

ANTONELA PULJIĆ

JEZIK ŠENOINA ROMANA „ZLATAROVO ZLATO“

Završni rad

JMBAG: 0303064967, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Povijest hrvatskog književnog jezika

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: prof. dr. sc. Lina Pliško

Pula, prosinac, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Antonela Puljić, kandidat za prvostupnicu Hrvatskog jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Antonela Puljić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Jezik u Šenoinu romanu „Zlatarovo zlato“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	1
HRVATSKI JEZIK U 19. STOLJEĆU	3
AUGUST ŠENOA – ŽIVOT I DJELO	6
JEZIK ŠENOINA ROMANA ZLATAROVO ZLATO	8
PRAVOPIS	9
<i>Morfonološki pravopis</i>	9
<i>Velika početna slova</i>	12
<i>Sastavljeno i rastavljeno pisanje</i>	12
<i>Pisanje zareza ispred da i koji</i>	14
FONOLOGIJA	16
<i>Refleksi jata</i>	16
<i>Palatalni suglasnici</i>	17
<i>Prijeglas</i>	21
<i>Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe</i>	22
<i>Pokretni vokali</i>	22
<i>Samoglasno r</i>	22
MORFOLOGIJA	23
IMENICE	23
<i>Nastavci -ah/-a u G mn. imenica</i>	23
<i>Nesinkretizirani nastavci u DLI mn. imenica</i>	24
<i>Duga i kratka množina</i>	26
ZAMJENICE	27
<i>Nenaglašeni oblik zamjenice ona u A jd.</i>	27
GLAGOLI	28
<i>Aorist</i>	28
<i>Imperfekt</i>	29
<i>Glagolski prilog prošli</i>	30
<i>Glagolski prilog sadašnji</i>	30
<i>Futur prvi</i>	31
<i>Nepravilni glagol htjeti</i>	32
SINTAKSA	33
<i>Proti + dativ</i>	33
<i>Uporaba prijedloga k u dativu cilja, usmjerenosti glagolske radnje i pravcu kretanja</i>	33
<i>Niječna rečenica = objekt u genitivu (slavenski genitiv)</i>	34
LEKSIK	35
ZAKLJUČAK	38
LITERATURA	39
SAŽETAK	41
SUMMARY	42

UVOD

U ovom ćemo završnom radu analizirati jezik Šenoina romana *Zlatarovo zlato* koji je prvi put objavljen 1871. Roman je objavljen u vrijeme kad je hrvatski jezik već kročio prema standardizaciji, kad je određena njegova osnova, imao svoje gramatike, pravopise, rječnike. To je vrijeme djelovanja četiriju filoloških škola s vrhunskim jezikoslovcima na čelu i novim promišljanjima hrvatskog jezika.

August Šenoa se za svoga, nažalost, kratkoga života svojim književnim radom uspio nametnuti svome vremenu. Razdoblje u kojem je djelovao naziva se protorealizam ili Šenoino doba¹.

Osim što je u vrijeme svoga djelovanja Šenoa uspio pridobiti čitateljsku publiku, odvojiti ih od stranih književnosti te podići roman na neku višu razinu, bio je veliki borac i domoljub, iako njegovi roditelji nisu bili Hrvati. „Svim svojim umnim, emotivnim i stvaralačkim bićem identificirao se s domovinom i hrvatskim narodom.“ (Tušek 2008: 10) Na Šenoinu štivu odgojene su mnogi naraštaji. U svojim je književnim djelima promicao ideje o dobroti i ljepoti, nadi i vjeri, slozi i prijateljstvu, ljubavi za materinski jezik, domoljublju i čovjekoljublju. (Tušek 2008: 10)

Roman *Zlatarovo zlato* objavljen je 1871. godine kada na našim prostorima vlada nesklad i pokušaj ujedinjenja naroda i jezika. Osim što smo 1830.-ih imali početke reforme pravopisa, nadalje imamo zagrebačku filološku školu kojoj je u mislima riječ „sloga“, ali sloga svih južnih Slavena. Tako zagrebačka filološka škola uzima neka zastarjela, arhaična jezična rješenja kako bi bila razumljiva što većem broju naroda. No, imamo i njihove suparnike Hrvatske vukovce koji pokušavaju uvesti novitete u jezik. Tu ćemo situaciju uzeti u obzir prilikom analize jezika romana.

U uvodnom ćemo se dijelu ukratko osvrnuti na hrvatsko jezikoslovlje u 19. stoljeću; sažeto ćemo prikazati život i djelo Augusta Šenoa. Zatim ćemo analizirati jezik romana na

¹¹ Šenoino doba traje od šezdesetih godina 19. stoljeća i završava njegovom smrću 1881.

pravopisnoj, fonološkoj, morfološkoj, djelomice sintaktičkoj i leksičkoj razini. Na temelju analize pokazat će se kakvim je jezikom pisan roman Zlatarovo zlato.

HRVATSKI JEZIK U 19. STOLJEĆU

Književnost hrvatskog jezika 19. stoljeća većinom dijelimo na tri razdoblja, kako navodi Pranjković.² Prvo razdoblje koje traje prvih tri desetljeća 19. stoljeća je zapravo izravno nastavak na zbivanja u 18. stoljeću, drugo je zasigurno označeno narodnim preporodom, Ilirskim pokretom i preporoditeljima toga vremena, a treće razdoblje je karakteristično po raznovrsnim sukobima filoloških škola. Što se tiče jezikoslovnog rada u 19. stoljeću, napomenimo da su u 19. stoljeću nastala brojna jezikoslovna djela. Velik je broj nastao već u prvom razdoblju, primjerice: rječnik Joakima Stullija koji se sastoji od tri dijela (*Lexicon latino-italico-illyricum* (1801.), *Rječoslòxje* (1806.), *Vocabolario italiano-illirico-latino* (1810.)), *Ricsoslovník illirickoga, italianskoga i nimacskoga jezika* Josipa Voltića; *Grammatica della lingua Illirica* Franje Marie Appendinia; *Nova ricsoslovica illiricka* ličkoga župnika Šime Starčevića, itd. (Pranjković 2010: 50) Drugo razdoblje obilježeno je rješavanjem određenih grafijskih dvojbi, grafijskom reformom i određivanjem jednog narječja kao osnovom za književni jezik. U 19. stoljeću, točnije 1836. godine, mlada generacija pod vodstvom Ljudevita Gaja odlučuje se da će se štokavski ijekavski izgovor prihvatiti kao književni jezik Hrvata. Tako umjesto tri dijalekta prelazimo na štokavski dijalekt koji je već bio jezik u Dubrovačkoj književnosti. No vidimo da su preporoditelji bili zaneseni u svom naumu da će to biti književni jezik svih južnih Slavena. U isto vrijeme i Srbi su se borili za svoj štokavski književni jezik, a glavni jezični reformator bio je Vuk Stefanović Karadžić. Ljudevit Gaj i njegovi gramatičari, štokavac Vjekoslav Babukić i čakavac Antun Mažuranić zamislili su takav književni jezik koji bi spojio stariju jezičnu tradiciju s novijim jezičnim tendencijama, a Vuk St. Karadžić u potpunosti se oslonio na novoštokavski hercegovački ijekavski narodni tip, tako da su stvorene različite startne osnove za budući hrvatski i srpski književni jezik, kako navodi Jonke. Grafička reforma je započela djelom *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisa*³ i člankom

² Vidi: Hrvatski jezik u 19. stoljeću (<http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1782&naslov=hrvatski-jezik-u-19-stoljecu>), Pristupljeno: 25. 9. 2021.

³ “Ne smijemo pritom zaboraviti da se pitanjem reforme hrvatskoga pravopisa pozabavio i sam Ljudevit Gaj kao dvadesetogodišnji mladić i izdao o tom 1830. knjižicu „*Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja*“, u kojoj predlaže za hrvatsku latinicu uvođenje dijakritičkih znakova za razlikovanje palatalnih suglasnika, što je kasnije u ilirskom pravopisu i provedeno.” (Jonke 1971: 102)

Pravopisz, glavnog predstavnika ilirskoga pokreta Ljudevita Gaja. Ilirci su postavili temelje i riješili pitanje hrvatske latiničke grafije, s kojom se i danas služimo uz male promjene, te su stvorili književni jezik na štokavskoj osnovi. Kako bi hrvatski jezik postao službeni i došao u visoko školstvo, Matija Smodek 1832. godine započinje predavati materinski jezik na ondašnjoj akademiji. U trećem razdoblju 19. stoljeća u sukobima su bili riječka filološka škola s glavnim predstavnikom Franom Kurelacem, zagrebačka filološka škola na čelu s Adolfom Veberom, kao i Ante Kuzmanić kao predstavnik zadarsko jezičnog-književnog kruga te nešto kasnije i škola hrvatskih vukovaca na čelu s Tomom Maretićem. Zagrebačka filološka škola zasnovana je u okviru narodnog preporoda pod vodstvom Ljudevita Gaja, ostali predstavnici bili su Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Adolf Veber Tkalčević, Bogoslav Šulek kao i Vatroslav Jagić. Ideje zagrebačke filološke škole nastavljale su se na ideje samog preporoda. Željeli su ujediniti sve južnoslavenske narode pa su težili štokavskome, kao najrasprostranjenijem idiomu, a odatle i potreba za starijim oblicima i nastavcima koje će razumjeti Hrvati, Srbi, ali i Slovenci i Bugari. Oni su zagovarali pisanje refleksa jata kao „rogato e“, a izgovor bi bio ikavski, ekavski i jekavski, a pravopis je bio po Gajevoj grafiji⁴. U uporabi je bio tronaglasni nenovoštokavski naglasni sustav, nastavak *-ah* u genitivu množine, slavenski genitiv, samoglasno r s popratnim samoglasnicima,... Ideje riječke i zadarske filološke škole, koje su se protivile idejama zagrebačke, nisu zaživjele, već je zagrebačka škola imala prevlast. Ideje riječke filološke škole, postale su poznate po odbacivanju nastavka *-ah* u genitivu množine, ali su zagovarali slavenski genitiv, dvojine u imenica i glagola, starog kondicionala s oblicima *bim, biš, bi, bimo, bite, bi*, perfekta bez pomoćnog glagola te konstrukcije poredbenog genitiva. Dok su u zadarskoj filološkoj školi prihvatili Gajevu grafiju, ali su ostali kod korištenja štokavske ikavice kao osnove za književni jezik. Mogući razlog zašto je tome tako i zašto ideje riječke i zadarske filološke škole nisu zaživjele jest upravo to što te škole nisu imale ni približno vrsne gramatičare i leksikografe kakve je imala zagrebačka filološka škola. Iz tih škola nije proizašla ni jedna gramatika koja bi stala uz bok

⁴ „Prvi posao, uređenje pravopisa, predložio je već mladi Gaj g. 1830. svojom „*Kratkom osnovom horvatsko-slavenskoga pravopisanja*“. Ali premda je Gaj u njoj predlagao slova č, ž, š, l, ņ, d, ģ, ilirski pravopis od 1836. preinačuje to i usvaja za ista slova znakove č, ž, š, lj, nj, dj, dž, što se prihvaća i s uspjehom provodi. Po Gajevu kajkavskom pravopisu nije još bilo slova ć, jer ono u kajkavskom narječju nije zapravo ni potrebno; na njegovu se mjestu pisalo ty ili ch (izpustiamo, hochemo). Ilirskom pravopisu, priređenom za štokavštinu, piše se na njegovu mjestu ć ili tj.“ (Jonke 1971: 103)

Babukićevoj, Mažuranićevoj ili Veberovoj pa stoga ne čudi što je zagrebačka filološka škola nadišla te dvije škole i dominirala. Zagrebačka filološka škola, koja je svojim idejama bila veoma značajna i koja je postavila temelje hrvatskom književnom jeziku, devedesetih godina 19. stoljeća gubi svoj značaj nakon jačanja i sve većeg prihvaćanja norme hrvatskih vukovaca. Hrvatski vukovci zagovarali su fonetski (fonološki) pravopis, a zagrebačka fonološka škola etimološki (morfonološki). Neke od značajki zagrebačke filološke škole su i dosljedno pisanje zareza ispred *da* i *koji*, čestica *ne* se pisala sastavljeno s glagolom, ali su se složeni prilozi i prijedlozi češće pisali rastavljeno, za genitiv množine imenica koristili su nastavak *-ah* (pa ih podrugljivo nazivaju ahavcima), koristili su zamjenicu *ju* u akuzativu, nesinkretizirane nastavke u dativu, lokativu i instrumentalu množine, kao i konstituciju proti + dativ, slavenski genitiv,... Neke od značajki hrvatskih vukovaca su odbacivanje nastavka *-ah* u genitivu množine imenica, noviji sinkretizirani nastavci za dativ, lokativ i instrumental množine imenica, zamjenica *je* u akuzativu,... Razliku vidimo i u normiranju književnoga jezika, dok zagrebački gramatičari smatraju da je književni jezik iznad mjesnog govora i dijalekta te polaze od hrvatske književnoumjetničke i književnojezične tradicije, a hrvatski vukovci oslanjanju se na živi govor i polaze od usmenog štokavskog izričaja. Zagrebačka filološka škola potpunu propast doživljava kada godine 1892. izlazi u Zagrebu po službenom nalogu *Hrvatski pravopis* Ivana Broza, zasnovan na fonetskim principima Vuka Stefanovića Karadžića, a 1899. izlazi Maretićeva *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Dotadašnji hrvatski etimološki pravopis i stari oblici u jeziku hrvatske književnosti propast doživljavaju nakon objavljivanja navedenih pravopisa i gramatika. Iako poražena, ne možemo osporiti važnost zagrebačke filološke škole. „Ideološki su dakle bili osnovi njezinih načela, namjerni, svi jesni, taktični, tolerantni, zajednički, pa s toga gledišta treba prosuđivati njezine uspjehe i djelomične neuspjehe. Neke su pojedinosti njihova naučavanja doživjele s vremenom svoju korekturu, neke su se nametnule tek u novije vrijeme, premda su se tada nekima činile bogohulne, kao npr. Veberove misli o posebnom pravu književnog jezika i o leksičkom odabiranju i iz dijalekata, no sve to nije toliko važno, kao što je važna činjenica, da je Zagrebačka filološka škola zaista ostvarila pravopisno i jezično jedinstvo svih Hrvata.“ (Jonke 1971: 96)

AUGUST ŠENOA – ŽIVOT I DJELO

„Središnja književna ličnost hrvatskoga devetnaestog stoljeća, tvorac hrvatskoga romana, reformator kazališta, pisac koji je čitavo razdoblje hrvatske književnosti obilježio svojim imenom, August Šenoa, svakoj primitivno shvaćenoj autohtonosti usuprot, djelom i značenjem dokazuje da je domovina – izbor.“ (Živančević, Frangeš : 339) Augustov otac Alois Schönoa doselio se u Zagreb 1830. godine gdje se oženio Terezijom i s njom dobio sina Augusta 1838. godine. Njegov je otac, navode Frangeš i Živančević, umro kao građanin grada Zagreba a da hrvatski nije znao ni približno. August Šenoa pohađao je gornjogradsku gimnaziju, a njegovi profesori bili su poznati ljudi poput Adolfa Vebera Tkalčevića ili Antuna Mažuranića, brata Ivana Mažuranića. Dok je još bio gimnazijalac, upoznao je Ljudevita Gaja kojega opisuje kao čovjeka koji u sebi nosi neki demonički žar. Išao je k njemu kako bi se još više obrazovao na području hrvatske književnosti te upoznao hrvatske pisce za koje nikada nije čuo, poput Gundulića. Veze između Augusta Šenoe i Ljudevita Gaja nastavile su se tako da je kasnije Šenoa postao demonstrator Gajevu sinu Velimiru. U Beču želi upisati orijentalnu akademiju, ali iako je poliglot⁵, nije bio primljen jer je smatran panslavistom⁶. Okušao se je i u medicini, ali ipak odlazi u Prag i tamo upisuje pravo. U to vrijeme piše članke i feljtone te uređuje listove *Glasonoša* i *Slawische Blatter*. „Potkraj godine 1864. piše, a 1. siječnja 1865. u „*Glasonoš*“ objavljuje svoj programski pregled hrvatske književne situacije *Naša književnost*, program ne samo svoj nego i cijeloga razdoblja.“ (Živančević, Frangeš: 342) Šenoa se 1866. vraća u Zagreb, a tamo započinje pisanje feljtona *Zagrebulje* u kojima vidimo njegovu sklonost prema povijesti povezanoj sa suvremenosti. Zapošljava se na mjesto gradskog bilježnika, a pet godina kasnije postaje urednik, glavni suradnik i inspirator u „Vijencu“. Ondje 1871. objavljuje prvi moderni hrvatski roman *Zlatarovo zlato*, a nakon njega i ostala svoja književna djela: *Prijan Lovro* (1873.), *Čuvaj se senjske ruke* (1876.), *Seljačka buna* (1877.), *Karanfil s pjesnikova groba* (1878.), *Diogenes* (1878.), *Prosjak Luka* (1879.),

⁵ Poliglotom smatramo osobu koja se koristi i zna više jezika. U ovom slučaju Šenoa je znao grčki i latinski, potpuno vladao njemačkim, češkim, francuskim, talijanskim, ruskim i mađarskim, a znao je i engleski, bugarski, poljski i slovenski.

⁶ Dolazi od riječi panslavizam (politička ideja koja polazi od stajališta da svi slavenski narodi tvore jednu etničku cjelinu).

Kanarinčeva ljubovca (1880.). Posljednje je svoje djelo, *Kletvu*, pisao bolestan i iscrpljen. Roman nije uspio dovršiti jer ga je zatekla smrt, 13. prosinca 1881.

Svojim je priložima, kao i prvim beletrističkim radovima, Šenoa najavio novo razdoblje u povijesti hrvatske književnosti, koje danas nazivamo s pravom *Šenoino doba*, a počinje šezdesetih godina 19. stoljeća i traje do njegove prerane smrti 1881.

U svom stvaralačkom razdoblju Šenoa je stvorio zadivljujući opus najrazličitijih djela, razvio je svoja kritičko-teorijska načela koja su postala, kako kaže Tušek (2008: 9) „smjerokaz potonjim naraštajima hrvatskih pisaca, čime je otvorio put sazrijevanja hrvatske književne riječi.“ Njegov pripovjedački rad dijeli se po strukturi na pripovijetke i romane, a po vremenu pripovijetke pripadaju suvremenoj kompoziciji, dok su romani povijesne kompozicije.

Šenoa je autor prvoga hrvatskog modernog povijesnog romana naslovljenog *Zlatarovo zlato*. U njemu je, kako bi oživio sliku ljudi i vremena, obuhvatio mnoštvo događaja iz života malih obitelji i plemstva, velike ratne podvige, rasprave u Hrvatskom saboru te intimne obiteljske slike i ugođaje. Tema romana je cjelokupni društveni i politički život Zagreba i njegove okolice u drugoj polovici 16. stoljeća. U njemu je oslikan sukob Zagrepčana kao građana slobodnoga i kraljevskog grada s feudalcem Stjepkom Gregorijancem oko vlasništva Medvedgrada i pripadajućih sela. U romanu se provlači romantični motiv odnosno romantično-tragična ljubav između plemića Pavla Gregorijanca i lijepe građanske djevojke Dore Krupičeve, kćeri zlatara Krupića. Ljubav koja ne uspijeva zbog različitih staleža i spletke Grge Čokolina i Klare Grubarove.

JEZIK ŠENOINA ROMANA ZLATAROVO ZLATO

Šenoini pogledi na hrvatski književni jezik temelje se na jezičnom uzusu i shvaćanju zagrebačke filološke škole. I on smatra da se hrvatski književni jezik zasniva na štokavštini, ali se obazire i na starije štokavske oblike, a ne zazire ni od kajkavskoga i čakavskoga narječja, naročito u leksiku, kako navodi Zlatko Vince. (1982: 97)

U nastavku rada analiziramo jezik romana *Zlatarovo zlato* u kontekstu pravila zagrebačke filološke škole koja je djelovala u vrijeme nastanka romana, dakle, u drugoj polovici 19. stoljeća.

Jezik romana analiziramo na fonološkoj, morfološkoj, djelomice sintaktičkoj i leksičkoj razini. Svaku jezičnu značajku potvrđujemo ovjerom iz romana.

Predložak za analizu nam je bio roman tiskan u Zagrebu 1878.

Pravopis

Morfonološki pravopis

U 19. stoljeću vladao je morfonološki⁷ odnosno korijenski ili etimološki pravopis, a nešto kasnije fonološki pravopis. Njime se koriste još od Ljudevita Gaja pa nadalje. Ilirci se od početka opredjeljuju i rabe etimološki način pisanja, dok je Karadžić za fonetsko pisanje riječi. Poznata Karadžićeva izreka glasi *Piši kao što govoriš!*, a Ilirci prema svojim načelima koriste izreku *Govori za uši, a piši za oči!* August Šenoa je također sljedbenik etimološkog pravopisa pa u djelu pronalazimo primjere sukladne tome. Zapravo nas ta činjenica ne začuđuje jer je norma zagrebačke filološke škole upravo korijenski pravopis. Iako krajem stoljeća jača norma fonetskog pravopisa. Pitanje pravopisa zaključuje se krajem devetnaestog stoljeća, kada su objavljene Brozova⁸ (1892.) i Maretićeva⁹ gramatika (1899.) koje su zasnovane na fonetskom pisanju.

Korijenski pravopis podrazumijeva sljedeće: „pazi na postanak rieči, t. j. čuva glavni dio rieči (korien i osnovu) i vezu s drugim sličnim riečima, te u suglasničkim skupovima ostavlja uglavnom netaknute neke suglasnike, koji se u govoru mienjaju ili izostavljaju po glasovnim zakonima. Tako valja pisati vrabca, nadkriliti, jedanput, društvo, bolestnik, premda se govori vrapca, natkriliti, jedamput, društvo, bolesnik. Takvo naime pisanje odgovara postanku tih rieči: u obliku vrab-ca, koji je izveden od vrab-ac, korjenito b ostaje u pismu, a u govoru prelazi izpred c u p;“ (...) ¹⁰

U romanu su sljedeći primjeri pisanja korijenskim pravopisom:

Ne bilježi se **jednačenje po zvučnosti**:

Domovina zove, poći valja, **odkinuti** se od draginoga srdca, makar i puklo. (147)

⁷ Morfonološki pravopis je naziv za način pisanja u kojem se čuvaju razlike među morfemima. Bolje čuva vezu među riječima (gostiti – gostba – gost – gostionica).

⁸ Ivan Broz: Hrvatski pravopis, 1892.

⁹ Tomo Maretić: Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, 1899.

¹⁰ Vidi: Hrvatski korijenski pravopis, 1992., Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, str. 39.

(...) nizahu se oko župne crkve sv. Marka **onizke** daščare, gdje su kramari i piljarice obzirnim gradjanom plemenitoga varoša na „grčkih goricah“ tržile lojanica, (...) (1)

Al badava je te fino **sboriti**, kad se ide do duše. (127)

Za kratko pridesi se takova **sgoda**. (36)

To i više toga govorila je Magda Krupicu, nu zlatar i po vlastitoj pameti ne bi bio povjerio svoje miljenice i jedinice **razpikući** i vjetrogonji. (8)

Ruši se stara gradina, ruši, nu dalje, dolje pod gorom **uzpinje** se sjajan, snažan kao mladjan junak — naš Zagreb grad. (238)

Mravom je tuj vrvilo i staro i mlado, i žensko i **mužko**, i gospodsko i kmetske, na konjih i pješke, sve vičuć, mašuć, preklapajuć i gurkajuć se. (22)

Haljinu od plavetna sukna sapinjahu velika srebrna dugmeta, a **uzke** hlače od višnjeve boje savijahu se oko jakih listanaca. (21)

„A ja prosvjedujem svečano u ime ciele **obćine** gradjana i stanovnika plemenitoga varoša.“ (211)

Obujmilo me, **obćinilo** me. (58)

Ne bilježi se **jednačenje po mjestu tvorbe**:

„Grom i pako!“ lupnu Stjepko ljutito nogom, „momče, **izćupati** ću ti gujski jezik.“ (122)

(...) da šugave ovce izlučimo iz čistoga stada, da korov **izćupamo** izmedju plodne pšenice. (25)

Ispadanje suglasnika t i d

Suglasnici **d** i **t** gube se kad se na granici osnove i gramatičkoga morfema ili na granici korijena i sufiksa nađu ispred suglasnika **c, č, ž**.

Do gubljenja **d** i **t** dolazi i promjena se bilježi: u sklonidbi imenica koje završavaju na -dac, -dak, -tac, -tak, -tka te ispred sufikasa -ce, -če, -čić, -džija:

boljitač – Nm. boljici, burmut – burmudžija (burmut + -džija),

dohodak – dohoci – dohocima, korice (korit(o) + –ce), hitac – hici – hicima, krletka – Ljd. krleci (i krletki), (...) ¹¹

„**Srdce otče — srdce!**“ (58)

Umiri se **sladka** majko! (123)

Kadno se gospoda razilazila iz sabora, stade mali Alapić pred gradskoga **sudca**. (232)

Obično šaptaše „**Otče** naš“ i „Zdravu Mariju“ sjalo sunce i padala kiša. (2)

Al mu je presjelo, **svetca** mi jeste. (108)

(...) koliko su polića vina dobili častni **otci** Dominikanci iz varoške pivnice, kad su pratili bili na malo tielovo gradsku procesiju. (32)

Ja dakako ne hajem za svačiju zlovoljicu, ali **prečastni** gospodin Niko je plah (...) (14)

Sibilarizacija:

Druga se i treća palatalizacija nazivaju i sibilarizacija (jer se suglasnici c, z i s u koje suglasnici h, g i h prelaze nazivaju sibilantima) ¹²

„Evo vam Jude Iškariota!“ zakriešti krvnik, probodnuv nožem na **sliki** srdce Filipovićevo, ... (26)

U **puški** ne ima zrna. (153)

Tražio je vas, pitao i za djevojčino zdravlje, pripoviedao o **bitki** kod Hrastovice. (116)

¹¹ Vidi: Hrvatski pravopis, 2007: 36.

¹² Vidi: Gramatika hrvatskog jezika, 2005: 28.

Velika početna slova

Kada je riječ o pisanju velikih početnih slova, Šenoa nije dosljedan, a ni siguran u pisanju velikih slova u nazivima molitvi, blagdana te svetaca. Tako u djelu redovito nalazimo imenicu *Bog, Bogu* napisanu malim početnim slovom kao i ostalih primjera. Podsjetimo, Partašev *Pravopis ilirskoga jezika* (1850: 14) jasno propisuje da se imenica *Bog, Stvoritelj, Višnji* pišu velikim početnim slovom.

Pogledajmo primjere:

Al kraj sve te obilne i silne pobožnosti slabo su se sjedali **svetoga pisma**, gdje se čita, da je **sin božji** bičem proderao novčare i trgovce iz pridvorja hrama **božjega**. (1)

„Pomozi nam sveta **gospa remetska!**“ (23)

U njezinoj daščari visila je čadjava slika čudotvorne **gospa remetske**, a pred njom gorila je na čast **bogorodici** i za spas duše mjedena svjetiljka. (2)

Ne prodje, da si mogo izmolit dva **očenaša**, i brod se zadje u piesak pred mladićem. (21)

Sve je veselo, kao na **božić**. (163), ali nalazimo i velikim slovom:

Obično šaptaše „**Otče naš**“ i „**Zdravu Mariju**“ sjalo sunce il padala kiša. (2)

Dora je, hvala bogu, djevojka krepka i zdrava, al na **Trojake** bit će joj tek šestnaest godina. (7)

Sastavljeno i rastavljeno pisanje

U romanu pronalazimo neujednačeno pisanje sastavljenih i rastavljenih riječi. Pronalazimo primjere gdje su negacija i glagol pisani i sastavljeno i rastavljeno. Jednako je tako i u priloga i prijedloga, brojeva i zamjenica.

Pogledajmo primjere:

a) Sastavljeno pisanje ne + glagol

A toga bome vještica **nečini!** (2)

Pazio, da ga brica **nevidi**, al sam ga nije pustio s oka. (54)

Neznam, šta je s mojom Klarom. (229)

„**Neću**“, otresnu se brijač, „**neću**“, grsti mi se. (52)

Rastavljeno pisanje ne + glagol

To se je dakako samo govorkalo, al za stalno se je znalo, da Čokolin sriedom i subotom **ne posti**. (3)

„Živio junače!“ klicaše svjetina za njim, al ga je **ne stalo** bilo. (27)

Krsto sam **ne bijaše** nego vojnik — general. (159)

Dora medjuto stavi na stol plosnatu staklenicu i dvie čašice, i **ne dignuv** oka reče u kratko „dobro jutro“, pa izide iz sobe. (6)

Al dragi majstore Grga, vočke nevalja obrat, dok **ne dozrije**, a djevojke **ne udat**, dok za majku nije. (7)

b) prilozi i prijedlozi pišu se sastavljeno:

Gledajte, da **obnoć** bude vojske u gradu. (168)

Tako je živarila bez roda i ploda, pekuć **obnoć** paprenjake u svom stanu kod kamenih vrata, a prodavajuć ih **obdan** pred sv. Markom. (2)

ali ima i primjera rastavljenog pisanja:

U brzo otvori zlatar vrata i u štacun stupi čovjek visok, mrk. (154)

U kratko dosadilo mi, razjadilo me, te se odbih od svieta u svoje gorsko zaklonište. (19)

Bilo je **po podne** vedroga jesenskoga dana. (78)

c) brojevi:

U romanu se nalazi veći broj primjera rastavljenog pisanja brojeva i čestice puta:

Ne **jedan put** zalile mi se oči suzami, gledajuć njezinu nevolju. (84)

Tri puta ozva se mukli rog vratara u znak da se netko primiče gradu. (121)

Sto i **sto puti** kroz viekove iztakli bi ju pod nos nemalim ponosom bahatim velikašem i lakomim crkvnjakom. (31), ali piše i:

Bilo ih **šestputi** više nego li naših. (48)

d) zamjenice:

Šenoa složene zamjenice koje su prave složenice piše sastavljeno:

Je l' **tkogodj** pred nama prošo Šime? (107)

Ali gospodine ,kume! ako smo svi braća i sestre, ima nas **kojekakvih**, i nikad nisam čula, da se zelenika mieša sa vinikom. (8)

Rastavljeno, u skladu s pravopisnom normom, piše sljedeće primjere:

Oči vide, a uši čuju, **o čem** pamet ni nesniva. (52)

A ja mislim **o tom** poslu tako, u starih pismih, velite napisano je, da je Medvedgrad naš, i sva gospoština medvedgradska da je naša. (65)

Pisanje zareza ispred da i koji

Zavisne rečenice mogu se odvojiti zarezom kao naknadno dodane kad glavna može biti bez njih:

Djevojka je narezala svježeg kukuruznog kruha, koji je sama zamijesila i ispekla, jer se Adam neoprezno odao da voli kukuruzni kruh. – Nekog dana, kad je cvijeće ponajljepše cvalo, posjetih rođaka na imanju. – I opalim obje cijevi, da bar odjek čujem.

Zavisne rečenice, u prvome redu odnosne, koje već značenjem pokazuju kao da su naknadno dodane, odjeljuju se zarezom:

Ona je imala iskustva u prenošenju poruka stekavši ga kod Sofiji na oca, koji je bio liječnik. – Ne dolazi proljeće onako samo, da bude ljepšega vremena, da uzmogneš iz sobe izaći – ne, ono dolazi jer mora doći.

Zarezom pisac označuje da je zavisna rečenica manje važna, da je težište značenja na glavnoj.¹³

Čitajući i analizirajući djelo uočeno je dosljedno pisanje zareza ispred veznika *da* i *koji* u zavisnim rečenicama.

a) zarez ispred *da*:

Ljudi nisu pamtili, **da** je kada mladja bila; nit su opazili, da se stari, jednaka te jednaka kao starinska slika, koja viseć godine i godine u zabitnoj kuli svoga lika nemienja. (2)

Pa gle dobri starac zaboravio ljute jade, pa kad je vidio, **da** se nas dvoje ljubi od srдца, **da** bi jednomu i drugomu srce puklo, ako nas zla sreća razstavi, tad reče i on, neka bude po vašem! (183)

Znam i to, **da** je sviet lajav i jezičav, **da** se ljudi s tudjega veselja žaloste, a tudjoj se nesreći raduju. (7)

Zar te je zemlja izbacila, **da** si tvojom krvi ohladim gorke rane. (226)

Dodjoh i zato, **da** se na čas otresem Zagreba, **da** Zagreba, toga legla jala i jada, brbljavosti i pakosti, gdje se kršteni ljudi grizu ko niema živina. (13)

Ni ja sam ne vjerujem, **da** udaraš lutorštinom, jer me nebi vidio pod ovim krovom, **da** je postao špiljom zlotvora. (15)

b) zarez ispred *koji*:

Pastirska pjesma od obližnjega humka, dah vjetrića, **koji** je tresao sa zelenih granah zlatne kapljice, klopot mlinskoga kola iz prodola, (...) (10)

Ja dakako ne hajem za svačiju zlovoljicu, ali prečastni gospodin Niko je plah, k tomu i velik gospodin, **koji** bi htio još većim postati. (14)

(...), al to ti upisuju u grieh Drašković i druga dvorska gospoda, **koji** nemilice čupaju taj smrdljivi drač iz njive Gospodnjeve. (15)

A tek meni jadniku, **koji** nije imao duše! (101)

Drugčije je dakako o tom sudila kraljevska komora u Požunu, jer su ljudi, **koji** se novcem bave i računaju, obično hladnije ćudi. (132)

¹³ Vidi: Hrvatska gramatika, 1997: 103.

Blaženo su počivali i carski mušketaeri u stražaruici pod Kamenim Vratima, **koji** su danas pod vojvodstvom kapetana Blaža Pernharta ovamo smješteni bili. (168)

Po prstima svakoga, **koji** se mieša u naše posle. (172)

To je onaj prokletnik, **koji** mi ubi ženu, **koji** mi ote sina, **koji** mi pogazi život i sreću! (226)

Fonologija

Refleksi jata¹⁴

Najviše polemika i diskusija u 19. stoljeću izazvao je refleks jata, koji su Gaj i njegovi sljedbenici pisali kao "rogato e" radi ujedinjenja svih štokavaca. Iako su ugledni gramatičari zagrebačke škole zagovarali „rogato e“ ipak prelaze na pisanje dvoglasa *ie* i *je*. Pa tako zbog velikog negodovanja oko „rogatoga e“ Gaj 1848. u *Danici* prelazi na pisanje *ie* i u dugim i u kratkim slogovima, a Bogoslav Šulek šest godina kasnije, 1854., u *Nevenu* preporučuje pisanje *ie* za duge slogove, a *je* za kratke slogove. Na kraju ipak pobjedu odnose hrvatski vukovci pa se devedesetih godina 19. stoljeća uvodi Karadžićev način pisanja *ije* i *je*. „Rogato e“ je zapravo imalo višu funkciju, funkciju ujedinjenja svih južnih Slavena, kajkavaca, čakavaca i štokavaca. Iako se krajem 19. stoljeća uvodi troslov *ije* za dugi jat, još uvijek pronalazimo uporabu grafema *ie* i *je* početkom 20. stoljeća.

U djelu pronalazimo reflekse jata kao *ie* i *je*:

a) *ie* – dugi jat:

Za svega svoga **vieka** nije imala posla sa sudom, ni živoj duši nije ni mrve ni kriva ni dužna bila, a sad pod stare dane morala se dočekati te sramote! (9)

Ne budi ova ciganija vašoj duši na rovašu, ali ta jedanaesta **svieća** sigurno vam ne će posvetiti u raj božji! (9)

¹⁴ Ilirci su za reflekse jata uveli znak ě, ili još "rogato e", "e osedlano". No, nije se održao te se prelazi na pisanje ie.

Znam, da se gospoda i gradjani **riedko** vežu stolom. (116)

Mrtvo joj **tielo** bijaše pokrito **bielom** koprenom, samo glavu bilo je vidjeti. (220)

Kad se kući povratih, rekoše mi, da se u selu desio neki vidar, malen, razrok, a taj da je **liečio sviet** i marvu, i prodavao masti kojekakvih. (150)

Na veliku žalost zlatarovu preminu doskora **vierna** žena ostaviv nakon sebe nejačku jedinicu — po imenu Doru. (4)

Prohtielo mu se Dore! (5)

„S bogom gospodine Pavle!" reče mu Dora na polazku — tri **rieči**, al u njih **ciela** duša. (120)

Klara **siedjaše blieda** i **niema** za stolom, upiruć glavu u ruke. (213)

Za kratko **siedjahu** gospodar i gost za velikim hrastovim stolom u velikoj potamnoj sobi **lieve** kule medvedgradske. (13)

b) *je* – kratki jat:

Vidjelo se, da je za sada zadovoljan. (13)

Samo jedan oltar resio gole zidine, samo mala srebrna **svjetiljka** treptila u tom mraku. (220)

„Hladno doduše, vrlo hladno; već je i ne stalo vazma, a moglo bi biti i mraza", odvrati Grga, vrzuć se po klupi, na koju se je spustio bio i daveć se nekako nehotice — „ali" nastavi „post nuhilaphohus, ergo **tješimo** se!" (6)

Mlada je, liepa i bogata, pa udovica — hitra udovica, koja je okusila drvo spoznanja, nije plaha i glupa kao što **djevojke**, kao što Pavao. (56)

„Doro! Ja sam!" prihvati mladić mekanim glasom, nakloniv glavu k **djevojci**. (60)

Brijač se jeo, da mu je sve žuč kipila, a pio, da mu nos stao **cvjetati** poput božura. (8)

Pastirska **pjesma** od obližnjega humka, dah **vjetrića**, (...) (10)

Palatalni suglasnici

Kada govorimo o palatalnim suglasnicima, Šenoa se većinom drži norme zagrebačke filološke škole. Reformator pravopisa, mladi Gaj je 1830. godine u svojoj *Kratkoj osnovi*

horvatsko-slavenskoga pravopisanja predložio je uređenje pravopisa i korištenje grafema *č, ž, š, ḷ, ŋ, ḍ, ġ*. Šest godina nakon toga ilirski pravopis preinačuje i usvaja nove znakove za te grafeme: *č, ž, š, lj, nj, dj, dž*, koji se prihvaćaju i uspješno provode. Za fonem *ć* rabe se grafemi *ty* ili *ch*. No, kasnije kada je štokavsko narječje preuzeto za osnovu standardnog jezika piše se *ć* ili *tj*. U Šenoinu romanu pronalazimo potvrde za *č, ž, š, lj, nj*, ali nemamo primjera riječi koje sadrže *dž*. Kada govorimo o fonemu *tj*, odnosno *ć*, kod Šenoe pronalazimo samo primjere s fonemom *ć*. Takva latinička grafija, s digrafom *tj*, koristila se sve do Đure Daničića, kada je doživjela reformu u drugoj polovini 19. stoljeća, a Daničić uvodi grafem *đ* za Gajevo *dj* i grafem *ć*. Takva latinička grafija usvojena je ne samo kod Hrvata, nego i kod Slovenaca i Srba.

Primjeri pronađeni u djelu:

a) *dj*:

I bilo vike i halabuke više no o samom proštenju, a vika i halabuka je obzirnim **gradjanom** uvijek mila bila. (131)

U njezinoj daščari visila je **čadjava** slika čudotvorne gospe remetske, (...) (2)

Ljudi nisu pamtili, da je kada **mladja** bila; nit su opazili, da se stari, (...) (2)

Govorila je njegova prečastnost, kako nas brani **tudja** najraljena vojska. (144)

Nek **prodje** koje vrieme, umirit će se možda. (147)

(...) koji **vriedja** ne samo boga i njegovu pravicu, već po kojem su **gradjani** kao prokleti i izobćeni iz občine kršćanske i kao da nisu članovi kraljevine. (218)

Radak naprti me na **ledja**. (49)

Unidje sluga. (56)

Pred kamenom klečšaše mlad junak, odjeven u kruto **gvoždje**. (146)

b) U primljenici anđeo i izvedenicama piše se *gj*:

Nad glavom mu lebde zlatni **angjeli** ljubavi. (89)

„Ergo“ nastavi Grga Čokolin, „taj nekršteni Antikrst, koj je eno u onom dvoru stanovao, stavio je sveto **evangjelije** pod noge, (...) (23)

„Pokazat ću vam **angjelka**, tu jedinu radost moga udovanja. Ankice, dodji der!“ (85)

c) *ć*:

Grleći se siedjahu **braća** na kamenu. (102)

„Jel **moguće**?* zapenta kramarica. (53)

(...) k tomu i velik gospodin, koji bi htio još **većim** postati. (14)

Da, onda bijah i ja krilat **zmajić**, i gdje godj se banska zastava vijala, ne pomoli Turčin dva puta preda mnom glave. (18)

„Al ste i hrvatski **plemić**, niste **plaćenik**.“ (85)

Znam i to, da je sviet lajav i jezičav, da se ljudi s tudjega veselja žaloste, a tudjoj se **nesreći** raduju. (7)

Vi znate, kako sam liepe kruške imao u vrtu, i jabuke i šljive, i breske, same plemenite **voćke**. (211)

d) č:

Na dugačkom licu vidjelo se više nabora nego na **seljačkoj** košulji. (1)

Leti po svietu, Bog si ga znao, u koga se taj **dječko** vrgo. (13)

Vaša milost dobro poznaje **gračanske** snahe, — al takove ne ima medju njima, kao što je Dora, vjere mi, ne ima! (93)

Sva mu se duša skupila bila u **očih**, a **oči** nikud od zlatarove Dore. (26)

Svakako vidiš, da nisi banu u volji, i da baš ne bi pohvalio kapitulara, koj bi na **oči** svietu s tobom jednu **pogaču** lomio. (14)

(...), preda banu Klarinn zapovjed i poruku Jakopovićevu, da će se gradjani vratiti u mir, ako se ban pod **pečatom** zavjeri, da će odpremiti vojsku. (214)

Došav do dvora razmače **četa** svjetinu i prostor pred kućom ostade prazan. (24)

e) š:

Poštenje mi reče, kako valja. (123)

A što je zemlji **duša**? (41)

Huckao je na mene i kramarsku **štenad** zagrebačku, te digoše snova na mene pru, (...) (16)

Obilja dosta, gradjana malo, a **troška** reć bi nikakova. (32)

Ta prije bi se **bršljan** odkinuo od stoljetna hrasta, nego ruke djevojačke od prsi miloga vojna. (147)

(...), a crna uspomena izdajstva i pravedne osvete spominje se još i danas riečju „crna **škola**“. (27)

Zemlja dosti **krševita**, samo na desnoj strani pokrivala je goru **šuma**. (47)

„I kockao se Grga u noć sa **mušketiri**“, čavlarka. (162)

f) ž:

Od ravnice na sjever niže se **brežuljak** do **brežuljka**, osut jasnom vinovom lozom, blelimi kolibami, vitimi tornjevi, a od **brežuljaka** dalje uzpinje se pod oblake tajna i tamna gora zagrebačka, donekle niema al u ovaj par **živa**. (10)

Mišljah, da će mi ona sklopiti oči, pod ovim krovom, gdje sam toliko radosti i **žalosti** proživila. (117)

Za zidinami, za oklopom, pod gvozdenim loncem ele junaka, da se zemlja tresse od tih **žabara** i cifraka nu vime li čalma iza grma, pomози **bože!** (18)

Obišao bje poslije mnogo svieta po zlatarskom nauku, došao dapače i do samih Mletaka, gdje se zlato ponajfinije kuje i u tanke **žice** prede. (4)

„Ženitbi pako, kako i sami znate, hoće se **muž** i **žena**.“ (6)

g) lj:

Ta mala **zemlja**, ta šaka **ljudi** izmučenih, iztrošenih stajaše kao gvozden zid na pragu kršćanskoga svieta proti nečovjeku, kao David proti Goliatu. (125)

(...), a sred neba lebdjaše žarko sunce, razpinjujući zlatnu mrežu gorom i dolom, krieseći se u tisuć **kapljica**, treptećih na bujnom zelenilu. (10)

Moro sam, moro, jer da me nije gonila **ljubav** svemogućom silom, ponuka me čast naše kuće, koju bi **ljudi** bili vrgli u blato, jer sviet bi bio reko, djevojku ote. (123)

Za koji mjesec sazvati ću sabor **kraljevine**. (41)

I opet zatrubiše **trublje**. (25)

h) nj:

Konjanik uhvati vrč obima rukama. (216)

Slavni je magistrat dao **bubnjem** svim i svakomu na **znanje**, da piljarice unapred ne smiju prodavati lojanica (...) (8)

Mene pogaziše **konji**. (101)

Prema koljebi kasala su na **konju** dva oružnika u crvenih zobunih, visokih žutih čizmah, crnoj kabanici, a obrazinu kacige svoje su spustili bili, da im nisi mogo razabrati lica ; osobito čudan pako bijaše im mač, dugačak kao **ražanj** i dulji. (102)

Prijeglas

Prijeglasom se naziva zamjenjivanje samoglasnika /o/ iza palatalnih suglasnika i skupova /št/, /žd/ samoglasnikom /e/ (v. i § 2045).

Alternacija o/e

a. u N jd. im. sr. r., npr. *krilo: polje, selo : godište, kolo: Goražde*

b. u I jd. im. m. i sr. r., npr. *gradom : mužem, selom : poljem, krilom : godištem, stolom: duždem*

c. u množinskom umetku imenica m. r., npr. *gradovi : muževi, hrastovi : prištevī, grozdovi : duždevi*¹⁵

Primjeri iz romana koji potvrđuju provođenje prijeglasa s nastavkom -em iza palatalnih suglasnika i primjeri bez prijeglasa s nastavkom -om iza nepalatalnih suglasnika:

Da je Dora s **mužem** griješila, a ja da sam pomagala! (117)

I pred **banom**, i pred **kraljem**, i pred požunskim saborom. (174)

Za **ženom** će poluditi. (151)

Pred **gradom** očekivahu Pavla Jerko i Radak. (148)

¹⁵ Vidi: Hrvatska gramatika, 1997: 80.

Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

Koliko puta nisam zajedno **š njim** išo u lov ii na ovu ii na onu mladu? (105)

Nju da pohodi mrtvu, **š njom** da se oprost, pa u boj! (148)

Pokretni vokali

U romanu pronalazimo primjere zamjenica s pokretnim vokalima, ali i bez njih. Šenoa ih rabi nesustavno.

Primjeri pronađeni u romanu:

„Ženitbi **pako**, kako i sami znate, hoće se muž i žena." (6)

Evo ti dinar, uzmi vrčić, **pak** nosi šljivovice. (103)

Tada sjetih se zakletve pred majkom. (102)

Tad se zakvačismo ljuto sa Turci. (151)

S **njime** dodje i varoški notar Niko Kaptolovič, (...) (63)

Mladi Pavao spasio vam je jedinu kćer, pa niste se rada s **njim** zavadit. (66)

Samoglasno r

Naši preporoditelji su u početku pravopisne reforme uz samoglasno *r* redovito pisali samoglasnike *e* ili *a*, pozivajući se na tradiciju i izgovor. Iako je Karadžić još 1818. predložio pisanje samoglasnog *r* bez samoglasnika *e* ili *a*. No, u gramatikama zagrebačke filološke škole pronalazimo bilježenje samoglasno *r* kao *er*. Takvo pisanje pronalazimo još kod Vebera koji u svojoj *Slovnici hèrvatskoj* koristi popratne vokale uz samoglasno *r*, sve do 1871. godine. Iako je Šulek već 1854. godine u *Nevenu* predložio izostavljanje popratnog samoglasnika. Primjeri koji su pronađeni u djelu potvrđuju tu praksu, pisanja samoglasnog *r* bez popratnih samoglasnika.

U romanu su potvrđeni sljedeći primjeri:

Bila je pošla nešto prigledati u **vrt**. (96)

A pred mladcem na stolu stoji vezena kesica, a na njoj plemićki **grb**. (219)

Djevojka strese se, **krv** joj šinu u lica, al ne uztegnu ruke. (48)

Vrh krupna široka nosa uzpinjalo se široko, uglasto čelo. (10)

Jerko spusti glavu na **prsa**, ni rieči nereknu. (94)

“Idi griješna ženo, pusti me, da se zadnji put pomolim bogu kraj svoje Dore”, i lagano poljubi mladić **mrtvu** djevicu. (222)

Al vidite, to vam je **prst** božji! (217)

Crv na jato mravaca! (40)

Morfologija

IMENICE

Nastavci -ah/-a u G mn. imenica

Veliku raspravu izazvao je i genitivni nastavak *-ah*. Karadžić ga od početka negira, ali ga svim snagama brane gramatičari zagrebačke škole. Jedan od najglasnijih zagovornika nastavka *-ah* u genitivu množine imenica je Vatroslav Jagić koji smatra da je to pravilan oblik. Kako je vrijeme prolazilo i snovi o ujedinjenju južnih Slavena su propali te se stari nastavak gubi iz uporabe. No, Adolf Veber u svojoj *Slovnici hrvatskoj* zadržava nastavak *-ah* te ga brani u Pravopisnoj komisiji 1877. godine te tako odabrano većinom glasova i dalje se preporučuje pisanje ilirskog genitiva. Godine 1869. veliki zagovornik takvoga ilirskoga genitiva, Jagić, u svojoj raspravi *Podmladjena vokalizacija u hrvatskom jeziku* argumentima ipak osporava pravilnost genitivnoga nastavka *-ah*. Novoštokavski oblik s

nastavkom *-ā* uvodi Mirko Divković u *Hrvatskoj gramatici* pa tako novi nastavak ulazi u uporabu i prije Broza 1892. i Maretića 1899. Iako je stari nastavak bio u nestanku, u Šenoinu djelu pronalazimo primjer s nastavkom *-ah*:

Bila je van reda blieđa, samo oko očiju crvenili se obočnjaci. al nije to bilo od **suzah**. (175)

Nesinkretizirani nastavci u DLI mn. imenica

Kada govorimo o nastavcima imenica u množini za dativ, lokativ i instrumental, ilirci rabe starije nesinkretizirane oblike kao: *ženam, ženah, ženami*, a Karadžić se već tada koristi novoštokavskim oblicima *ženama*. U romanu smo pronašli neujednačenost u pisanju nastavaka. A ilirci su smatrali da je uporaba starijih oblika jako važna. Godine 1854. Babukić u *Ilirskoj slovnici* izjavljuje da se tim različitim oblicima za dativ, lokativ i instrumental množine može postići sloga među Slovencima, Srbima i Hrvatima.

U Šenoinu su romanu potvrđeni sljedeći primjeri:

Dativ

(...) zvidljivo obraćajuć oči prema gvozdenima **vratima** lieve kule biskupskoga grada. (22)

Al kao striela doleti s jedne strane mladi junak na zelenku, sagnu se k **djevojki**, uhvati ju za pas i dignuv ju na sedlo, odjuri prema kaptolskima **vratima**. (27)

Za čudo ne krenu Pavao prema „Novim **vratima**“, kud se izlazilo iz Zagreba put gore. (43)

Privezav zelenka za stobor, pobrza kroz vrt prema zlatarevoj **kući**. (43)

(...) okrenu se mladac blagom rieči prema **sirotici**, koja bje spustila glavicu na naslon stolca neskinuv oka s Pavla (...) (46)

Lagano koracao prema **djevojki**, kan da se boji, da je neprobudi. (220)

Bljed i zabrinut gledaše čas prema Kamenim **vratima**, čas na Erupićevu kuću, čas prema Markovu **trgu**, odakle se biesno urlikanje čulo. (215)

„O!“ zaruknu Stjepko i skoči, dignuv šake prema **sinu**. (123)

Ode kum s bogom, a mi prema **selu**. (152)

Lokativ

Ja neću prije sjesti, ni leći, ni jesti i piti, dok mu je živa na **ramenih** glava. (224)

Ni nosimo na **ramenih** samo jednu glavu, na **ledjih** samo jednu kožu. (172)

U komori ležala mrtva djevica, u **rukuh** joj bilo srebrno razpelo, a oko čela vinuo se vienac. (219)

„Ha! ha! ha!“ zaori Jerkov grohotan smieh pustim prodolom, „izrode pakla evo te u mojih **šakah!**“ (226)

Doletiše s bakljama i gradjani, a neki kovač Blaž Štakor stao je kovati šakami po **ledjih** markeževih, sve urliču: „Držite tata, držite razbojnika!“ (207)

Po gustih **šumah** lovio lov za jelenom, za medjedom, za vukom. (231) Premda su gospoda hrvatska na zagrebačke gradjane i smionoga im vodju Jakopovića razjarena bila zbog očita otpora u varošu **na „grčkih goricah“**, (...) (227)

Desno krilo držaše hrvatski banderij na **konjih** sa zastavom banskom. (47)

U svojih **snih** vidjao je Pavla, liepoga junaka, kojega istom počeo ljubiti, kad ga je silom od srdca odbio bio. (231)

Instrumental

Cieli puk pješaka sa **ljestvami** doleti do prvoga bedema. (179)

(...), a sjajne plavetne oči pod taranami **trepavicami** dvie žive zviezde, da ih nije mutila neka sjeta. (20)

Desno krilo držaše hrvatski banderij na konjih sa **zastavom** banskom. (47)

Pamtim staroga Ungnada sa velikom **bradom**, Ivan, kako li se zvale. (155)

Stara je to stvar, da je gospodin ban najveći veseljak medju **Dravom** i **Savom**. (40)

Doletiše s **bakljami** i gradjani, a neki kovač Blaž Štakor stao je kovati **šakami** po ledjih markeževih, sve urličući: „Držite tata, držite razbojnika!“ (207)

Svieta je dosta obašo, tako bar reče; hvalio se, da je služio u banovoj vojsci pod **zastavom** Petra Bakača, da je pod Ivanić **gradom** bio ranjen, i za čudo je umio sboriti o Turcih, (...) (3)

(...), ili po koju progovorila sa kakvom **gradjankom** ili sa **zvonarom**. (2) Ni ja sam ne vjerujem, da udaraš lutorštinom, jer me nebi vidio pod ovim **krovom**, da je postao špiljom zlotvora. (16)

Pred **očima** mu sievalo, pod **grlom** ga davilo, a glava da mu pukne. (59)

(...), al bogat, al slavan i pažen medju **plemstvom** hrvatskim — čelik čovjek na glasu. (37)

Duga i kratka množina

4. Duga množina.

Jednosložne osnove obično se u množini produžuju množinskim umetkom *-ov-*, npr. *dôm dom-ov-i*, *drug drug-ov-i*, *sîn* imenice mogu imati i kratku množinu (*dòmi*, *drûzi*, *sîni*), ali takav oblik većinom ima stilsku vrijednost, pa se uglavnom upotrebljava u umjetničkoj prozi i u poeziji, a manje ili nikako u običnom govoru.

Prema kratkom obliku nom. mn. jednosložnih osnova koje mogu imati i kratki i dugi oblik, u gen. mn. obično stoji dugi oblik, a kratki je obilježen ili postoji razlika u značenju, npr. *vuci* – *vukova*, rj. *vukova*, *druzi* – *drugova*, rj. *drugova*, *bozi* – *bogova*, rj. *bogova*,

znaci – *znakova*, rj. *znakova*, *zvuci* – *zvukova*, rj. *zvukova*, *brci* – *brkova*, rj. *brkova*.

Likovi na *-ova* zastarjeli su.¹⁶

U Šenoinom romanu pronalazimo uporabu i duge i kratke množine. Kako je navedeno u *Hrvatskoj gramatici*, kratku množinu većinom upotrebljava zbog stilske vrijednosti.

Primjeri pronađeni u romanu:

A šta se taj Vlah mieša u naše **posle**? (71)

A šta se ti sveti dugoljane miešaš u naše **poslove**? (76)

Turci ste, **vuci**, vukodlaci. (72)

„Hvala bogu te ne ima **vukova** u našem slobodnom, gradu!“ odvrati ljutito varoški sudac. (166)

Kosa i dugi **brci** bijahu mu osuti injem, a sa omašne opaklije stresno snieg i baci ju na klupu. (154)

Bio je crn, suh, silnih **brkova** i živih očiju. (41)

ZAMJENICE

Nenaglašeni oblik zamjenice ona u A jd.

Hrvatski vukovci, za nenaglašeni oblik zamjenice ona u A jd. rabili su *je*, a gramatičari zagrebačke filološke škole oblik *ju*. Šenoa nije dosljedan u pisanju jednoga oblika; u romanu prevladava oblik *ju*. Zanimljivo je da ponekad u istoj rečenici rabi oba oblika, i *ju* i *je*.

Evo nekih primjera:

¹⁶ Vidi: Hrvatska gramatika, 1997: 106.

Zubi **ju** nisu boljeli, jer ih nije ni imala, a u sivkaste, žacave oči riedko bi tkogodj poviriti smio, (...) (1)

Motreći **ju**, kako čuči sgurena u daščari pod bielom krilatom kapom, pomislio bi bio svatko: (...) (1)

„Za rane božje!" vrisnu od užasa djevojka, i nagnuv se razkrili ruke prema Pavlovoj glavi, kan da **ju** zaštititi želi. (48)

„Sada srdce drago!" reče majka kćeri poljubiv **ju** u čelo i spustiv **ju** s krila, „laku noć!“ (86)
Hćedoh **ju** spasiti. (101)

Zovni **ju!** (116)

Bijaše bistra, živa, te se već za kašnjega djetinstva toliko uslobodila, da **je** nisu smatrali djetetom, da su **ju** dapače svi nazivali „zlatarovom mudrijašicom“, (...) (4)

Zovnut ću **je!** (116)

Hćedoše mi račune pomutiti, zlatna zmija vinula mi se oko srdca, a ja **je** uhvatih snažnom desnicom, te **ju** bacih od sebe, sad je račun čist. (122)

„Ha, ha, ha!" nasmija se Klara, „tako mi raja i pakla, nećeš **je** uzet," i kao mahnita odleti banica. (198)

„Ništa više. Ja ću vas mrzit Bernarde, ako **je** ne budete ljubili. S bogom!" (205)

Stara Magda hrče ko jazavac, ni puška **je** nebi probudila. (207)

GLAGOLI

Aorist

Aorist je glagolski oblik kojim se izražava prošlo svršeno vrijeme. Tvori se prema infinitivnoj osnovi, i to tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove - \emptyset -, -a-, -i-, -je-, -nu-, -ava-, -iva-, -ova-, -eva- zamjenjuju sufiksadnim morfemima aoristne osnove - \emptyset -, -a-,

-i-, -je-, -nu-, -ava-, -iva-, -ova-, -eva-, -o-, -e- i na njih domeću (aoristni) nastavci *-h, -ø, -ø, -smo, -ste, -še*.¹⁷

U romanu pronalazimo veliki broj primjera uporabe aorista:

Moji me **zavrgoše**, jer da sam razpikuća, da sam razbojnik, **zavrgoše** i **baciše** kao kakvu otrebinu. (104)

Svezaše lažišpanjolce, te ih **povedoše** dalje u šumu. (110)

Hćedoše mi račune pomutiti, zlatna zmija vinula mi se oko srдца, a ja je **uhvatih** snažnom desnicom, te ju **bacih** od sebe, sad je račun čist. (122)

Mal da ga **nezatukoše** naši. Ja ga **obranih!** (151)

„Tako je!“ **zaviknuše** gradjani u jedan glas. (173)

Imperfekt

Imperfekt je glagolski oblik kojim se izražava prošlo nesvršeno vrijeme. Tvori se prema infinitivnoj osnovi, i to tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove *-ø -, -a-, -i-, -je-, -nu-, -ava-, -iva-, -ova-, -eva-* zamijene sufiksadnim morfemima *-ā-, -jā-, -avā-, -ivā-, -ovā-, -evā-, -ijā-* i na njih se dodaju nastavci *-h, -še, -še, -smo, -ste, -hu*.¹⁸

U romanu je česta uporaba imperfekta; evo nekih primjera:

U malešnoj komori **ležaše** Dora mirna i tiha. (28)

Dora spašena, za koju **mišljaše**, da će njegova biti, bar napolak njegova. (109)

Oj lud li **bijah**, kolike sreće, da je poginuo. (151)

Tamna **bijaše** mu put, crna kratka kosa i crna dugačka brada. (10)

Sam — samcat **stajah** u božjem svietu. (100)

¹⁷ Vidi: Gramatika hrvatskoga jezika, 2005: 70.

¹⁸ Vidi: Gramatika hrvatskoga jezika, 2005: 65.

Glagolski prilog prošli

Glagolski prilog prošli tvori se od infinitivne osnove svršenih glagola sufiksom *-vši* ili sufiksom *-v*. Pritom samoglasnik ispred *vš* postaje dug: *iskop-ā-vši* ili *iskop-a-v* (inf. osn. *iskop-a-(ti)*), *zamol-i-vši* ili *zamol-i-v* (inf. osn. *zamól-i-(ti)*) itd. Između njega i korijenskoga morfema koji završava suglasnicima umeće se nepostojano *a*: *rek-ā-vši* ili *rèk-a-v* (inf. osn. *rek-∅(ti)*), *prègriz-ā-vši* ili *prègriz-a-v* (inf. osn. *prègriz-∅-(ti)*) itd.¹⁹

Glagolski prilog prošli u romanu *Zlatarovo zlato* češće dolazi u okrnjenom nego u neokrnjenom obliku. To potvrđuju mnogobrojni primjeri. Navodimo neke od njih:

Al kaži majčice — “ hćede mala pitati, al **opaziv** stranca, umuknu. (86)

Došav od Kupe sa svojim onim vlaškim antikrstom, uputi se ravno k Dori. (176)

„Šta je?“ zapita Klara **krenuv** glavom. (195)

„Evo ti zlata!“ prihvati banica glasno **pruživ** brijaču kesu. (209)

„Kunemo se“ zavapiše gradjani, **dignuvši** ruke k nebu. (171)

Glagolski prilog sadašnji

Glagolski prilog sadašnji tvori se od prezentske osnove trećega lica množine nesvršenih glagola sufiksima *-ući* ili *-eći*. Njime se izražava glagolska radnja kao pratnja radnje izražene predikatnim glagolom: Sreo je svoga prijatelja krećući se (prez. osn. *kreć-∅-*) llicom, Umorio se noseći (prez. osn. *nos-∅-*) sa sobom sve one silne stvari, Zabavio se igrajući se (prez. osn. *igr-a-*) s njima. (Između *-a-* i *-ući* umeće se međusamoglasničko *j*.)²⁰

U romanu pronalazimo i uporabu glagolskog priloga sadašnjeg u okrnjenom i neokrnjenom obliku:

¹⁹ Vidi: Isto, str. 94.

²⁰ Vidi: Isto, str. 93.

U maloj sobi treptila je uljenica od ružičnoga stakla, **viseć** sa tavanice. (181)

Mravom je tuj vrvilo i staro i mlado, i žensko i muško, i gospodsko i kmetske, na konjih i pješke, sve **vičuć, mašuć, preklapajuć i gurkajuć** se. (22)

Gosti se gledahu u čudu, i gospodin kapelan pokaza prstom na glavu **hoteći** naznačiti, da se kramarčiću mieša. (73)

Niem je čovjek gledao, **gledajući** uživao. (11)

Starica, ne **sluteći** zla, podje na tanak led, (...) (9)

Futur prvi

Futur prvi glagolski je oblik kojim se izražava buduće vrijeme. Tvori se od infinitiva glagola i prezenta pomoćnog glagola htjeti. Oblici prezenta po moćnog glagola htjeti mogu biti nenaglašeni: *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će* i naglašeni: *hòću, hoćeš, hoće, hoćemo, hòćete, hoće*. Kad se futur prvi tvori od infinitiva i nenaglašenih oblika pomoćnoga glagola htjeti, nenaglašeni oblici pomoćnog glagola htjeti mogu dolaziti i iza infinitiva i ispred infinitiva. Kad dolaze iza infinitiva, infinitiv se rabi bez završnoga *i*: (*inf. čitati > čitat*) *čitat ću, čitat ćeš, čitat će, čitat ćemo, čitat ćete, čitat će*. Tada se *t* ispred oblika prezenta pomoćnoga glagola htjeti ne izgovara [*čitaću*], [*čitaćeš*], [*čitaće*], [*čitaćemo*], [*čitaćete*], [*čitaće*]. Kad dolaze ispred infinitiva, infinitiv se rabi sa završnim *i*: (*inf. čitati > čitati*) *ću čitati, ćeš čitati, će čitati, ćemo čitati, ćete čitati, će čitati*.²¹

Gramatika hrvatskoga suvremenoga jezika (2005.) propisuje pisanje futura prvog bez završnoga *i* kada pomoćni glagol *htjeti* dolazi iza infinitiva. *Ilirska slovnica* Frana Volarića (1854: 77) definira buduće glagolsko vrijeme na sljedeći način: „*Buduće*, koje pokazuje, nešto ima se pripetiti, ali ne doveršiti; n. p. *ja ću pisati, ti ćeš štiti*“²², te ne nalazimo propisano pravilo za oblik s završnim *i*. No u Mažuranićevoj *Slovnici Hrvatskoj* (1861: 78) jasno se normiraju oba oblika.

²¹ Vidi: Isto, 2005 : 91.

²² Vidi: Volarić, Fran: *Ilirska slovnica*, Vladateljna štamparia, Trst, 1854., str. 77.

Iz primjera ovjerenih u Šenoinu romanu možemo zaključiti da autor nije dosljedan u primjeni pravilā.

Primjer: Oh **biti ću** ti dobra, **biti ću** ti krotka! (120)

Potražiti ću svoga starca! (54)

Za koji mjesec **sazvati ću** sabor kraljevine. (41)

Te primjeri u skladu s gramatičkim pravilom:

Kazat ću vam, šta je. (6)

Poludit ću. (29)

Nepravilni glagol htjeti

U romanu Zlatarovo zlato zabilježeni su primjeri glagola htjeti s provedenom jotacijom (hćede < htjede) i bez nje.

Da služi u samostanu, **hćede** ujak. (96)

Hćedoh ga pitati za njegovo zlato, al za laku cienu! (50)

Na javnoj cesti **hćedoše** ju oteti. (119)

Vi **hoćete**, da kažete, da ste Klaru Ungnadovu predobili, jer je Klara **hćela** vas predobiti, je l' te? (204)

Hoćeš li ti reći. (115)

Htjede natrag k brodu. (112)

Njoj se **htjelo** svladati jednim hipom. (195)

Htjedoh ti vidjet samo kuću, opazih tebe. (61)

Gosti se gledahu u čudu, i gospodin kapelan pokaza prstom na glavu **hoteći** naznačiti, da se kramarčiću mieša. (73)

Sintaksa

Proti + dativ

„U sintaksi padeža kod mnogih pisaca 19. stoljeća uočljiva je dosljedna uporaba prijedloga *proti* uz dativ što je obilježje zagrebačke filološke škole (u normi hrvatskih vukovaca prijedlog *proti* ide uz genitiv).“ (Vulić, Laco 2015 : 215-222). Mažuranić, primjerice, u *Slovnici Hrvatskoj* propisuje uz dativ prijedloge: *k(a)*, *prama*, *prema*, *proć*, *proti* (-v, -va), *suproć*, *suproti* (1861: 136).

Šenoa je dosljedan u pisanju prijedloga *proti* uz *dativ*. Evo primjera:

Ja da rujem, i **proti gradu** tajne spletke kujem, ja? (113)

„Sad treba skupiti snagu!“ reče si Jakopovič, i odluci stati otvoreno na branik slobode svojega grada **proti** sveobćoj **navali**. (159)

Sve to nije po zakonu, a što nije po zakonu, to je **proti zakonu**, *id est* krivica mora se kaznit. (172)

(...), i u čas kad bi nam trebalo složno dizat oružje **proti zatoru** naše svete kršćanske vjere, valja nam vaditi sablju **proti** domaćoj **sili**. (191)

„A znaš, li, da je sve to prkos upravo **proti meni**? Znaš li?“ (202)

Uporaba prijedloga *k* u dativu cilja, usmjerenosti glagolske radnje i pravcu kretanja

Jednako je tako i u pisanju prijedloga *k/ka* u dativu cilja, usmjerenosti glagolske radnje i pravcu kretanja Šenoa bio dosljedan. To je još jedna osobitost zagrebačke filološke škole, prema Vuliću i Laci.

Primjeri potvrđeni u romanu *Zlatarovo zlato*:

Kao munja doleti jedan konjik **ka kolima**, i začera dugački mač Arbanasovu zelenku u rebra. (108)

I brzo pohitim **k četi**. (48)

Pohiti **k zidu**, da uhvati pušku, al ko striela uhvati ga sudac za ruke. (75)

Šime dignu se lieno i laganim korakom spusti se **k brodu**. (106)

„Ženo — ženo — zadavih te,“ skoči Stjepko mahnit **k Marti** i uhvativ ju za prsa podrma ju silno. (124)

„Kunemo se!“ zavapiše gradjani, dignuvši ruke **k nebu**. (171)

Niječna rečenica = objekt u genitivu (slavenski genitiv)

Niječna rečenica koja ima u objektu genitiv naziva se „slavenski genitiv“. Dobio je ime po tome što je svojstven slavenskim jezicima. U *Zlatarovu zlatu* pronalazimo nekoliko primjera. Zapravo je slavenski genitiv poželjan u današnje vrijeme, ali je u suvremenom jeziku rijedak.

Primjeri potvrđeni u romanu:

(...) nikad se majstor Petar ne uzoholi nit si krivim dielom **ne omrlja imena**, a gradjani ga rad poštena srdca i bistra uma u brzo zavoliše te izabraše starješinom. (4)

Od Botinca dalje **ne ima sela**. (94)

Pod otčevim krovom **ne ima života, ne ima obstanka**. (147)

U puški **ne ima zrna**. (153)

„Hvala bogu te **ne ima vukova** u našem slobodnom, gradu!“ odvrati ljutito varoški sudac. (166)

U djelu Zlatarovo zlato pronalazimo veliki broj arhaizama i riječi vojne terminologije: harmija²³, kundakom²⁴, konjiku, haračiti²⁵, šestoper²⁶, carskih okopnika, oružnikom, nadvojvode, ban, daća²⁷, danak²⁸, saborovanje, general, lumbarde²⁹, arkebuza³⁰, pukovnik, velemožnosti, banica, pješaci, bombardiri, oklopnici, četa³¹, dvor, apotekar³², pergamena³³,

Pronalazimo i veliki broj biblizama: anđeo, raj, pakao, Isusa, Marije, sveti Florian, Sv. Marko, sveti Blaž, prst Božji, Božić, sveti dan, spomen Kralja Nebeskoga, *Narodi se kralj nebeski!*, polnoćku, *Otčenaš za Otčenašom*, Svetotajstvo, križeput lomnički, hostija, sveta voda,

Pronalazimo i veliki broj frazemskih i/ili metaforičkih izraza:

A gdje mi je **luda glava** bila. (28)

Odatle i njihova bojazan, odatle i utvrđivanje **na vrat na nos**, da seljački kralj nespali Zagreba. (85)

Istina je rieč: **vuk dlaku mienja, al ne mienja ćudi**. (105)

Kad si pošten, sve to reži na tebe **kao gladan vuk na ovcu**. (114)

Sve te pjesme jadikovice šibale su na ono staro „**Kucaj i otvoriti će ti se!**“ pa što više to bolje. (32)

²³ Tj. vojnik hrvatske narodne vojske.

²⁴ Zadnji dio vatrenog oružja ili samostrijela, pri gađanju oslanja se na rame radi čvršćeg držanja.

²⁵ Pljačkati, otimati, uništavati.

²⁶ Buzdovan (starinsko hladno oružje za udaranje) sa šest šiljaka (pera).

²⁷ Odavanje počasti pokojniku uz svečani obrok.

²⁸ Ono što vazalna država ili grad plaća vladaru; porez.

²⁹ Velika šuplja gvozdена kugla, punjena olovom i barutom, a izbacuje se iz topa.

³⁰ Vrsta ručnog streljačkog vatrenog oružja s dugom cijevi, korišteno većinom u 16. i 17. stoljeću.

³¹ Vojna povijesna jedinica.

³² Apotekar.

³³ Pergamena.

Bio se pridružio i novi varoški sudac Ivan Teletič, starac **biel kao snieg, pun kao mjesec, mudar kao knjiga, a težak kao olovo.** (63)

Uzdaj se u se i u svoje kljuse. (186)

Brijač probliedi, i stade **drktati kao šiba na vodi.** (108)

Al **kao grom s vedra neba** padoše iz šume na cestu dva crljena konjanika. (108)

Imamo veliki broj stranih fraza i riječi:

- a) talijanizmi – *Chi va piano, va lontano*³⁴, *štacun*³⁵,
- b) turcizmi – fajda, haramija³⁶, ječerma³⁷, kalpak³⁸,
- c) latinizmi – *assessor*³⁹, *qui bene distinguit, bene docet*⁴⁰, *pro forma*⁴¹, *in puncta juris*⁴², *reverendissime*⁴³, *punctum*⁴⁴, *Vivat banus!*⁴⁵, *Magnifice, egregie, spectabilis domine bane!*⁴⁶, *gloriose prorex noster*⁴⁷, *Bene!*⁴⁸ *Magnifice, poeta laureatus,*⁴⁹ *Honorabilem magistratum*⁵⁰, *id est*⁵¹, *Capitulum de vituperiis*⁵², *In vino veritas, amice judex!*⁵³ *Per amorem Dei*⁵⁴, *Horribile dictum*⁵⁵, *salva auctoritate*

³⁴ Tko ide polako, ide daleko.

³⁵ Dućan, prodavaonica.

³⁶ Vojnik hrvatske narodne vojske, većim dijelom sastavljene od najamljenih pravoslavnih uskoka.

³⁷ Vrsta muškog prsluka s gajtanima.

³⁸ Kapa od krzna; kaciga.

³⁹ Porotnik.

⁴⁰ Tko dobro razlikuje, dobro uči.

⁴¹ Da se zadovolji forma/minimalni zahtjevi.

⁴² Što se tiče zakona/s obzirom na zakon.

⁴³ Najčasniji.

⁴⁴ Točno.

⁴⁵ Živio ban!

⁴⁶ Preuzvišeni, odlični, velemožni gospodine bane!

⁴⁷ Naš slavni potkralju(bane).

⁴⁸ Dobro!

⁴⁹ Preuzvišeni, pjesnik lovorom ovjenčan.

⁵⁰ Časni magistrat.

⁵¹ To jest.

⁵² Poglavlje o prijekornom vladanju.

⁵³ U vinu je istina, prijatelju suče!

⁵⁴ Za ljubav Božju.

⁵⁵ Strašno je reći.

*magistratus*⁵⁶, *sic est*⁵⁷, *Satis*⁵⁸, *Oh proles diabolic!*⁵⁹, *Et libera nos a malo*⁶⁰, *Pardieu!*⁶¹, *ursa major*⁶², *reverende frater*⁶³, *Punctum.*⁶⁴, *Oh spectabilis, spectabilis!*⁶⁵, *Oh bestiae infernales!*⁶⁶, *solemniter*⁶⁷, *Periculum in mora*⁶⁸.; *Valga me dios!*⁶⁹; *crimen laesi salvi conductus nostrae majestatis*⁷⁰; *Servus humillimus*⁷¹; *Ave coena Domini!*⁷²; *Post nubila Phobus*⁷³; *Porta nova*⁷⁴; *Porta monialis.*⁷⁵; *Kiraly reve*⁷⁶; *Bulla aurea*⁷⁷; *Pax tecum*⁷⁸.

⁵⁶ Ne dovodeći u pitanje autoritet.

⁵⁷ To je.

⁵⁸ Prilično.

⁵⁹ O vražje dijete!

⁶⁰ I oslobodi nas od zla.

⁶¹ Pozdrav!

⁶² Veći medvjed.

⁶³ Velečasni brat.

⁶⁴ Točka.

⁶⁵ Oh, spektakularno!

⁶⁶ O paklena zvijeri!

⁶⁷ Svečano.

⁶⁸ Opasnost?

⁶⁹ Valga me bogovi!

⁷⁰ Zločin povrede slobodnog prolaza našeg veličanstva.

⁷¹ Najskromniji sluga.

⁷² Zdravo gozbo Gospodnja!

⁷³ Poslije kiše ide sunce.

⁷⁴ Nova vrata.

⁷⁵ Opatička vrata.

⁷⁶ Kraljev brod.

⁷⁷ Zlatna slobostina.

⁷⁸ Mir s tobom.

ZAKLJUČAK

U ovom radu izvršena je jezična analiza romana *Zlatarovo zlato* (1871.) autora Augusta Šenoa. Analiza ovog romana zanimljiva je zbog godine izdanja samog romana, jer u 19. stoljeću imamo više pravaca u normiranju književnog jezika. 70.-ih godina još uvijek je zagrebačka filološka škola na tronu, ali jača i škola hrvatskih vukovaca. Analizirajući djelo, našu smo pozornost usmjerili ponajprije na značajke po kojima je norma zagrebačke filološke škole bila najpoznatija kao prvo pravopis (morfonološki), status i pisanje refleksa jata (ě>ie/je), slogotvorno r (propisuje se s popratnim samoglasnikom), množinski nastavak za genitiv imenica (u normi zagrebačke filološke škole nastavak -ah, u školi hrvatskih vukovaca, koja je koncem 19. stoljeća imala veliki utjecaj u formiranju hrvatskoga standardnog jezika, nastavak -a), nastavci za dativ, lokativ i instrumental množine imenica (u normi zagrebačke filološke škole su bili nesinkretizirani, a u normi škole hrvatskih vukovaca bili su sinkretizirani). Analizom je zaključeno da se norma zagrebačke filološke škole još uvijek odražavala u pisanju djela *Zlatarovo zlato* iz 1871. godine, a to nam potvrđuje morfonološki pravopis, pisanje refleksa jata kao ie i je, pisanje palatalnih suglasnika, genitivni nastavak -ah u imenica, nesinkretizirani nastavci u dativu, lokativu i instrumentalu množine imenica kao i sintaktičke osobitosti poput pisanja *proti + dativ* i slavenski genitiv, upotreba prijedloga *k* u dativu cilja, usmjerenosti glagolske radnje i pravcu kretanja,... U vrijeme nastanka romana *Zlatarovo zlato*, norma zagrebačke filološke škole više nije na vrhuncu te se pomalo gube njezine posebitosti, pa tako se i August Šenoa pomalo udaljava od nje što se zrcali u primjerima zabilježenim u ovom istraživanju. Udaljavanje od norme zagrebačke filološke škole ponajprije vidimo u pisanju slogotvornog r koji Šenoa dosljedno piše bez popratnih samoglasnika, pronalazimo i primjere *srce* i *otac* (44; 92), iako je od početka romana pisao *srdce* i *otca*. Valja još spomenuti da je u djelu primijećen veliki broj latinskih riječi i izreka, kao i čestih frazemskih i metaforičkih izraza. Na koncu, možemo zaključiti da je u vrijeme pisanja romana veoma aktivna bila zagrebačka filološka škola, a kasnije se nametnula škola hrvatskih vukovaca. Svaka je škola nudila svoja rješenja pa su pisci birali između ponuđenih normi. Takva se situacija, kao što se iz niza primjera može vidjeti, zrcali u romanu *Zlatarovo zlato*.

LITERATURA

- 1) Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš Milan. 2003. *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga. Zagreb.
- 2) Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir. 2007. *Hrvatski pravopis*, Matica hrvatska. Zagreb.
- 3) Barić, Eugenija i skupina autora. 1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- 4) Cipra, Franjo; Klaić, Bratoljub. 1992. *Hrvatski korijenski pravopis*, Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- 5) Jonke, Ljudevit. 1971. *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*. Matica hrvatska. Zagreb.
- 6) Jozić, Željko. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- 7) Katičić, Radoslav. 2011. *Na kroatističkim raskrižjima*. Hrvatski studiji – Studia Croatica. Zagreb.
- 8) Katičić, Radoslav. 2013. *Hrvatski jezik*. Školska knjiga. Zagreb.
- 9) Mažuranić, Anton. 1861. *Slovnica Hrvatska*. Troškom spisateljevima. Zagreb.
- 10) Pranjković, Ivo. 2010. *Hrvatski jezik u 19. stoljeću // Povijest hrvatskoga jezika /Književne prakse sedamdesetih, Zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole / Krešimir Mićanović (ur.)*. FF Press. Zagreb.
- 11) Pranjković, Ivo; Silić, Josip. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
- 12) Tušek, Miroslava. 2008. *August Šenoa Izabrana djela I*. Matica hrvatska. Zagreb.
- 13) Volarić, Fran. *Ilirska slovnica*. 1854. Vladateljna štamparia. Trst.
- 14) Vulić, Sanja; Laco, Gordana. 2015. *Jezik hrvatskih književnih djela u 19. stoljeću*. U: *Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće*. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica. Zagreb.

15) Živančević, Milorad; Frangeš Ivo; 1975. *Povijest hrvatske književnosti 4.*
Liber mladost. Zagreb.

Građa:

1) Šenoa, August - *Zlatarovo zlato* (1878.)

Preuzeto: https://archive.org/details/zlatarovo_zlato_1878-august_senoa/page/n22/mode/1up?q=pridjev+%2B+imenica

Internetski izvori:

1) Tafra, Branka. 2006. *Značenje narodnoga preporoda za hrvatski jezik.* Croatica et Slavica Iadertina. vol. 2, br. 2. str. 43-55.

Preuzeto: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=26665

2) Vince, Zlatko. "*August Šenoa - jezični arbitar.*" Jezik 29, br. 4 (1981): 97-104.

Preuzeto: <https://hrcak.srce.hr/207602>

SAŽETAK

U radu analiziramo jezik romana *Zlatarovo Zlato* Augusta Šenoe koji je objavljen 1871. godine. To je vrijeme kad djeluju jezikoslovci zagrebačke filološke škole i kad se osjeća sve veći utjecaj škole hrvatskih vukovaca čija će gramatička promišljanja koncem 19. stoljeća uzeti primat. U prvome dijelu rada prikazujemo hrvatsku jezičnu sliku 19. stoljeća; djelovanje iliraca i filoloških škola. U drugome dijelu pozornost posvećujemo životu i djelu Augusta Šenoe čiji je rad obilježio cijelo jedno razdoblje koje nazivamo *Šenoino doba* i/ili *protorealizam*.

U središnjem dijelu rada analiziramo jezik romana *Zlatarovo zlato*, najprije na pravopisnoj ravni, zatim slijedi fonološka, morfološka te djelomice sintaktička i leksička analiza. Jezik promatramo u kontekstu gramatičkih i pravopisnih rješenja zagrebačke filološke škole te nekih rješenja škole hrvatskih vukovaca.

Zaključujemo da je jezik romana pretežito napisan u skladu rješenja zagrebačke filološke škole, to nam potvrđuje morfonološki pravopis, pisanje refleksa jata kao *ie* i *je*, genitivni nastavak *-ah* u imenica, nesinkretizirani nastavci u dativu, lokativu i instrumentalu množine imenica kao i sintaktičke osobitosti poput pisanja *proti + dativ* i slavenski genitiv, upotreba prijedloga *k* u dativu cilja, usmjerenosti glagolske radnje i pravcu kretanja... U nekim je primjerima vidljivo i Šenoino udaljavanje od tih rješenja: npr. pisanje slogotvornog *r* bez popratnih samoglasnika, kolebanje u pisanju primjera poput *srce* i *otac* i *srđce* i *otca*. (44; 92).

KLJUČNE RIJEČI: hrvatski jezik 19. stoljeća, zagrebačka filološka škola, škola hrvatskih vukovaca, August Šenoa, *Zlatarovo zlato*, fonologija, morfologija, sintaksa, leksik

SUMMARY

In this paper, we analyze the language of the novel *The Goldsmith's Gold* by Augusta Šenoa, which was published in 1871. This is the time when the linguists of the Zagreb Philological School are active and when the growing influence of the school of Croatian Vukovaca is felt, whose grammatical reflections will take precedence at the end of the 19th century. In the first part of the paper we present the Croatian language picture of the 19th century; the activities of the Illyrians and philological schools. In the second part, we pay attention to the life and work of August Šenoa, whose work marked an entire period that we call Šenoa's time and / or protorealism.

In the central part of the paper we analyze the language of the novel *Goldsmith's Gold*, first on the orthographic level, followed by phonological, morphological and partly syntactic and lexical analysis. We observe the language in the context of grammatical and orthographic solutions of the Zagreb Philological School and some solutions of the Croatian Vukovac School.

We conclude that the language of the novel is mostly written in accordance with the solution of the Zagreb School of Philology, which is confirmed by morphological spelling, writing the reflexes *jata* is *ie* and *je*, genitive suffix *-ah* in nouns, unsyncretized suffixes in dative, locative and instrumental plural nouns and syntactic features such as writing *proti* + dative and Slavic genitive, use of preposition to the dative of the goal, direction of verb action and direction of movement... In some examples, Šenoa's departure from these solutions is visible: *and srce* and *otac*. (44; 92).

KEY WORDS: 19th century Croatian language, Zagreb philological school, school of Croatian Vukovaca, August Šenoa, *Goldsmith's gold*, phonology, morphology, syntax, lexicon